

Gotlandstoner från skilda strängar

Av

Bengt Peterson

Möten med gotländsk folkmusik

Där satt han, stråken för som ett yrväder...

SENT GLOMMER JAG gubben Söderberg! Jag träffade honom en kväll, när solens sista strålar lekte kurrigomma i råkarnas skrovor och den dagsträtta dyningen lagt sig till ro, sövd av en stilla kvällsbris. Jag strovade omkring nere vid fiskelaget, där de gamla bodarna stod gråa och tyta och där märken låg silverskimrande av fiskhäll efter dagens fångst. På stentrappan till sin lilla fiskarbod satt gubben Söderberg. Den gamla boden var rucklig och murken, dammet yrde där inne, men när solstrålarna silade in mellan springorna i väggarna, blev det till guldstoft och rucklet lyste!

Många gånger hade jag sett gubben Söderberg, när han stod med öskaret i båten nere vid stranden efter en fisketur och ofta hade jag smyggluttit på honom och hans gumma, när de lagade näten — då sjöng gubben — men att komma

till tals med honom hade aldrig lyckats mig. När han tittade på mej, lyttade han tuggbussen över på andra sidan och såg ut ungefär som om han ville säga: Du kan inget och du blir inte klokare av att stå och titta på mej. Men den här kvällen fick jag se en annan gubben Söderberg.

Där satt han på trappan med fiolen under hakan. Stråken för som ett yrväder över de lyckliga strängarna, snusdosan sken bredvid honom och uryckeln dinglade och blänkta i klockkedjan, när han stampade taktten. Skägget vippade, pepparkornsögonen lysta och i mungiporna låg skrattet på lur. Polska efter polska flängde fram ur den gamla felan och när gubben vaggade in i en äkta gammal bondvals, gjolade han melodien med jämmerlig — men salig stämma!

Hade han forut betraktat min en gång vita mössa synnerligen skep-

tsakt, var han nu desto gästvänligare, vinkade med stråken till hälsning och bjöd mej sitta ner. Så så ner — studenten! Ne vet ja att han avskalar me sin där fin musik allti... men de kund väl inte skade om han fick höra lite av mine låtar me...

Det kunde det givetvis inte. Och Söderberg spelade så taglet rök, polskor, valser, kadrijer och brudmarscher — både egna och andras. Det var en flängande ringdans i folkton — där glittrade skrattet i drillarnas kaskader, där bävade ve-modet i dubbelgreppens vägar och där poete stollheten i bröllopsmarschens fyrtakt. Den gamle spelmannen svängde stråken, så det sjöng i luften och sveitdropparna banade sig krokiga vägar i det låsade anaiktet.

När andra hängde över kvällsmaten och tidningen, som kommit från stan, struttade farbror Söderberg med fiolen ner till stranden och sin kära fiskarbod. Där spelade han, tills solens sista blodsdroppe flutit ut i havsranden och sommarnatten fällde sitt trolska dek över bygden. Då slutade han, men när han gått, hörde jag ännu hans musik i syrnornas sång. Och om jag bara haft penna och papper till hands, hade säkert sommarnattens små musikanter hjälpt mej att komma ihåg gubben Söderbergs polska...

Jag fick aldrig höra den mer. När jag en tid senare återvände till platsen, satt där ingen gubben Söderberg och spelade. Hemma i stugan gick gumman hans ensam och kastade då och då en tårblank blick på gubbens fiol, som lysta där inne på väggen i kammaren, där en svag doft av granris dröjt sig kvar. Taglet på stråken hängde slakt och livlös, det hade slutat sin dans över spända strängar och den gamla fio-

len var sig så olik, där den hängde på väggen som ett museiföremål. Men en glimt av gubben Söderberg gav den mej ändå — där fanns ännu kvar ett par små bruna korn från hans kära silverdosa...

När jag sagt adjså till den krokiga lilla fiskargumman, sedan hon hört min berättelse om hennes man den kvällen jag träffade honom, tänkte jag, att aldrig mer skulle jag väl få en mera levande och omedelbar kontakt med den gamla, goda, äkta folkmusiken, än den en sådan felans hedersman kunde förmedla. Låt vara att handen som förde stråken kanske var litet stel, att stråkföringen inte var så galant, när armen var trött efter dagens arbete och att tonen inte var den mest silverrena — men det kändes i alla fall som att möta musiken själv som ett rent naturväsen utan förskönande mänskliga kosmetika. Gubben Söderbergs näsa pekade — i dubbel bemärkelse — på fiolen och i hans hjärta sprängde fram en källader av medfödd och naturlig musikalitet. Dagens högtidsstund blev för honom de sprudlande livsglada minuter, då han fick stråken i hand och musicerade i sin ägandes konsertsal, där himlen var tak och strändernas kalkstup voro väggar — då tystnade till och med de skrämjiga skrattnäsarna.

Jag tror att det till största delen är av pietet mot gamle farbror Söderberg, jag numera stänger av radion, när det annonseras allmogemusik. Gubben hörde visserligen inte på apparaten så ofta, men han tyckte ju att Marconi var väl ingen obegåvad karl och mestadels var han nöjd med vad som bjöds — utom när det blev allmogelåtar, då blev han folksk. Han ville nämli-

gen höra dem på sitt vis ute i Guds fria natur. Jag tror, att han hade ganska rätt i det. Hur det är så kan den underbara och revolutionerande tingest, som döpts till mikrofon, inte kopplas om för allmogelätens speciella stämning. Den har inte den riktiga känslan för en enkel felas harmoniskt obehagssaga tonrakor. Men däremot har den ovärderlig betydelse, när det gäller att sprida denna musik och öka kännedomen om dess karaktär i olika landsändar. Gäller det å andra sidan att återge skönhetsvärdet, kan inte den högst uppreklamerade och förträffliga mottagare ståta med samma väglängd, som Vår Herre gett oss i sin egen hage. Där växer folkmusiken som en vild planta, och den här svårt att finna sig tillrätta i radiostudions drivhusvärme, om den inte vattnas och ansas i mera konstfärdiga former.

Folkmusiken har också omhändertagits och skötts av duktiga orttagårdsmästare. I alla tider ha väl tonsättare av snart sagt alla nationaliteter fängslats av sitt lands folkmusik, efterbildat den och mycket ofta upptagit den oförändrad som motlymaterial i sina verk. Få äro de svenska snotkombinatorer, som inte låtit en folkvis sång slingra sig i det motivbildande tonmaterialet. Vad vore Kurt Atterberg utan de »Fävitiska jungfrurna» — de dansa till svenska låtar. Vad vore Hugo Alfvén utan sin »Midsommarvaka» — midsommarstången är där virad med allmogemusik från Dalom!

Snart sagt varje landskap i detta avlångs land kan ståta med en riklig flora av folkmusik och ofta kan man spåra samma visa i olika landskap — i olika form. För inte så länge sen såg jag den på Gotland så välkända »Förgäves uppå sti-

gen... v sådan den sjungits i ett annat landskap. Början o, slut yvoro ungefär samstämmiga med den gotländska versionens, men mellan delen hade man kanske glömt, ty den hade ersatts med några helt andra taktter event. hämtade från någon annan visa man kunde bättre. Man märker lätt här varje landskaps förmar visan efter sitt kynne, det kan bero på slarv eller vanligt missöf, men det kan ju också ha sin orsak i att landskapet helt enkelt har sin egen musikaliska dialekt.

Att gotlänningen i allmänhet är vad man brukar kalla musikalisk är visserligen inte processuellt bekräftat av Gallup-institutet, men att döma av den rika skatten på allmogemusik och i många fall den goda kvaliteten på folkmusiken, måtte han vara det. Dock lär man inte förneka att man träffar på mycket lösligt hopkomna polskor och annat, som endast är ett enda följande i grannskapet av någon annan mera kund sak. Ibland ha de okända tonsättarna sprungit som katten kring het gröt och droppat svansen i mjölken. Men vi kunna vara stolta över det bästa vi ha, och då gäller det först och främst att göra en reverens för den äldrige August Fredin med det ungdomliga sinnet. Hans stora samlingsverk över gotländsk folkmusik (»Gotlandstoner») ligger som en den gotländska folkmusikens silverbäbel på ett säkert underlag av erfarenhet och kärlek. I det väldiga verket, som upptar över 700 uppteckningar, berättas sidorna om frierier, och bröllop, avlag och dryckeslag. Det är visor från vaggan till groven. Här minna sidorna om »Florsens själv» — en gång Gotlands styvaste spelman — och många, många andra. August Fredins stora arbete fullföljes nu på deorra de-